

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

УДК 130.123.4:378.

Doi: 10.55315/graphic.2.2021.96-109

Тематична рубрика: філософія.

**ЕКОНОМІЧНА ЕТИКА УКРАЇНСЬКИХ ПРОТЕСТАНТІВ
ЯК ЗАСІБ СТАБІЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ****Людмила Штанько****кандидат економічних наук, доцент***Український гуманітарний інститут**м. Буча, Україна*

EMail: l.shtanko@ugi.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0046-7279>

Анотація. У статті розглянуто вплив протестантського бізнесу з притаманною йому етикою ведення бізнесу, ставленням до праці, «трудовою етикою» на економічні процеси в Україні. Зазначено, що хоча Україна не належить до протестантських країн, протестанти займають досить активну позицію в вирішенні багатьох питань соціального спрямування, в т.ч. в науці, освіті, охороні здоров'я, правовій та соціальній сферах. Протестанти-бізнесмени сформували своє середовище, до якого можна віднести підприємства та організації, засновані ними. Спостережено, що більшість працівників на цих установах - протестанти. З'ясовано, що розвиток протестантського бізнесу та його етична концепція реалізується через прямий та опосередкований впливи. З одного боку, протестанти здійснюють своє «вкраплення» на економічні процеси через свою діяльність, окремі організації входять до галузевих та регіональних об'єднань; частина організацій бере участь в правовій та законотворчій діяльності. З іншого боку, протестантський бізнес створює позитивний мікроклімат у колективі, тим самим зростає рівень духовності контактних аудиторій; впливає на сім'ї співробітників та партнерів, соціальні ініціативи, вирішення проблем територіальної громади. Ці чинники стали відомі нам завдяки проведеному анкетуванню, під час якого порівнювалось декілька категорій респондентів: засновники та керівники, фінансові директори та головні бухгалтери, працівники. Результати анкетування підтвердили стабілізуючий вплив економічної етики протестантів на соціально-економічний стан як окремих регіонів України, так і її економіки в цілому.

Ключові слова: протестантська етика, протестанти, протестантський бізнес, чинники впливу на економічні процеси, Україна.

**ECONOMIC ETHICS OF UKRAINIAN PROTESTANTS AS
A MEANS OF STABILIZATION OF ECONOMIC PROCESSES****Ludmyla Shtanko****PhD, (economic sciences), associate professor***Ukrainian Institute of Arts and Sciences**Bucha, Ukraine*

EMail: l.shtanko@ugi.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0046-7279>

Abstract. The article considers the influence of Protestant business with its inherent business ethics, attitude to work, «labor ethics» on economic processes in Ukraine. It is noted that although Ukraine does not belong

to a group of Protestant countries; Protestants take a very active position in addressing many issues of social orientation. This paper describes the activity of Protestants in various fields of public life in Ukraine, including science, education, health, legal, and social spheres. Protestant businessmen have formed a Protestant business environment, which can include enterprises and organizations founded by Protestants and the influence of the founders on the concept of development is significant, and firms in which the vast majority of workers are also Protestants. It has been found that the influence of Protestant business and its ethical concept is due to a number of factors of direct and indirect influence. Protestants directly influence economic processes through their activities, and some organizations are members of sectoral and regional associations and participate through them to industries and regions; some organizations take part in legal and legislative activities. Indirectly, Protestant business influences are carried out through such stabilizing factors as creating a positive climate in the community, raising the level of spirituality of contact audiences, influencing the families of employees and partners, social initiatives, and solving problems of the local community. The strength and direction of the influence were assessed through a survey that compared several categories of respondents: founders and leaders, CFOs and chief accountants, and employees. The results of the survey confirmed the stabilizing influence of Protestant economic ethics on the socio-economic situation of both individual regions of Ukraine and its economy as a whole.

Keywords: Protestant ethics, Protestants, Protestant business, factors influencing economic processes, Ukraine.

Вступ. Вплив протестантської етики на економічний розвиток країн досить відомий. Ставлення протестантів до праці призвело до економічного піднесення тривалістю не одне століття та назавжди змінило економічну, а за нею і політичну картину світу. Навіть зараз, не зважаючи на вплив інших факторів, можна бачити домінантне положення таких регіонів, як Північна Європа, Північна Америка, що вирізняються за багатьма економічними та соціальними показниками від більшості інших країн. Навіть непротестантські країни з високим рівнем розвитку економіки запозичили окремі елементи економічної моделі розвитку, що сформувалась під впливом протестантської етики.

Яке надбання мають протестанти для України, не протестантської країни? Це питання розглядається в нашому дослідженні. Для цього зроблено огляд надбання українських протестантів, в т.ч. у сфері економіки і бізнесу. З'ясовано, що не зважаючи на досить невеликий відсоток протестантів в Україні, їхня активність у сфері суспільного розвитку значно вища, ніж у православних, які становлять основну частку населення. Протестанти мають свої релігійні об'єднання, громади, соціальні центри, профілактичні заклади, заклади освіти, що формують позитивний фон суспільства.

Одним з напрямів діяльності протестантів є бізнес, що здійснює свій вплив на економічні процеси та стабілізуюче впливає на загальний економічний стан у країні. Протестантські бізнес-організації здійснюють як прямий, так і опосередкований вплив, що підтверджено статистичними дослідженнями та буде розглянуто далі.

Аналіз наукових джерел та літератури. Протестанти не ставили собі за мету здійснювати економічний розвиток. Поняття «протестантської етики» розглянув у своїй праці Макс Вебер «Протестантська етика та дух капіталізму». Етична поведінка сформувалась історично природним шляхом, через ставлення людей до праці як до божественного покликання. Для уникнення конфесійного окрасу деякі називають це поняття «бізнес-етика», «західна ділова етика», «трудова етика». Під протестантською етикою розумілося, що коли кожна людина, яким би ремеслом вона не займалась, буде виконувати свою роботу сумлінно, відповідально, то тим самим вона служить Богу та має таке саме святе покликання, як священники або ченці. Наслідком цього став розквіт ремесл, міст, формування етики чесних угод, виготовлення якісної продукції, турбота про працівників – тому що все це здійснювалось з усвідомленням того, що все це бачить Бог, що Його радує, коли Його діти ведуть себе таким чином. Це стало надзвичайно сильним стимулом для людини, призвело до системного розвитку. Як зазначає Макс Вебер на прикладі етики кальвінізму: «Кальвіністський Бог вимагав від своїх обраних не окремих «добрих справ», а вятості, що стала системою... Практична етика кальвінізму давала змогу подолати відсутність плану і системи у повсякденному житті віруючого і створювала послідовний метод усієї життєвої поведінки» [1, с. 70].

Саме усвідомлення цієї моральної чесноти сприяло економічному розвитку протестантських країн, а ділова етика, особливості побудови економічних відносин, що включають більшість елементів, індикаторів і показників макроекономічної моделі, стають зразком для наслідування іншими країнами, навіть не протестантськими.

Що стосується України, то треба зазначити наступне. Не зважаючи на те, що вона знаходиться в центрі Європи, протестанти мали досить вагомий вплив на суспільний розвиток країни. Однак відомі фактори, що призвели до іншого напрямку. До них треба віднести сімдесятирічне атеїстичне радянське минуле та домінування православної церкви Московського патріархату. Остання відрізняється значною інертністю до проявів реформаційних рухів та мала значний вплив до недавніх часів, поки Українська православна церква не отримала Томас. Ці фактори сформували в Україні середовище з так званим східним або візантійським мисленням, що в багатьох аспектах суперечить протестантській етиці. Зазначеній науковій проблемі було присвячене дослідження Міністерства розвитку економіки за підтримки ЮНІСЕФ під назвою «Економічний прорив». У виконанні замовлення брали участь провідні вчені-економісти, задіяні найбільші економічні університети та Інститут еволюційної економіки. Студії ще не опубліковані. З ними можна буде ознайомитись пізніше на сайті міністерства [5].

Виклад основних матеріалів дослідження. Тому вивчення впливу економічної етики протестантів на економічні процеси в Україні треба розпочати з розуміння частки протестантів в країні, їхні надбання за роки незалежності та можливостей змінювати різні суспільно утворювальні процеси. Серед офіційних джерел, що публікують дані про чисельність протестантів або кількість їх організацій, можна виділити такі установи: Інститут релігійної свободи, що є правозахисною громадською організацією в сфері захисту свободи віросповідання в Україні, наукової установи Відділення релігієзнавства Інституту філософії Національної академії наук України, Міністерство культури України.

Частка протестантів в Україні є досить незначною і становить трохи більше 2% (і хоча в різних джерелах ця цифра може дещо різнитись, як про це зазначено на сайті «Християни для України»: «дані щодо чисельності протестантів в Україні суперечливі і варіюються від 1,0% до 2,0%. Існує лише достовірна інформація відносно кількості зареєстрованих релігійних організацій» [7], але все одно не виходить за межі 2-2,5%). Попри це, їхній вплив вимірюється не лише кількістю, але й активністю, яка є значно вищою, ніж у населення, що не відносить себе до певної релігії, або вважає себе членом традиційної православної релігії (хоча треба зауважити, що серед цієї категорії людей досить великий відсоток формальних вірян). Протестантські конфесії мають більші темпи зростання у порівнянні з розповсюдженими в Україні християнськими церквами. За даними аналітичного порталу «Слово і діло»: «В 2013 році православних налічувалося понад 70,6%, в 2018-му – 67,3%, а протестантів стало більше – із 0,8% до 2,2%» [3]. За даними альманаху «Протестанти – надбання України», випущеному в 2017 році, що був роком святкування 500-річчя Реформації, за період незалежності України до 2017 року кількість протестантських церков зросла «на 258 %, (від 2 721 до 9 742), тоді як православних – на 168 %, від 7 034 до 18 879; католиків – на 54 %, від 3 095 до 4 768» [6].

Важливим показником, мабуть, більш важливим, ніж чисельність вірян, є частка організацій, заснованих відповідним релігійним об'єднанням, конфесією, релігійною громадою. За даними Міністерства культури України, у річному Звіті про мережу церков і релігійних організацій зазначено, що «серед усіх релігійних організацій України 53,7% – православні, 28,9% – євангельські (протестантські) церкви та 14,3% – католицькі» [4]. Отже, на 2% вірян припадає практично біля 30% організацій, що є індикатором активності протестантських церков.

Також важливим джерелом статистичних даних є соціологічні дослідження, з яких одним з найбільш авторитетних та всебічних є дослідження Центру Разумкова «Релігія і Церква в українському суспільстві», що здійснюється з 2000 року [2]. Згідно з соціологічними дослідженнями Центру Разумкова, яке має широку виборку респондентів, 20-річну динаміку досліджень, високу долю достовірності, динаміка чисельності протестантів щодо традиційної православної церкви та достатньо розповсюдженої греко-католицької була така:

Таблиця 1
Конфесійна належність населення України (за даними соціологічного опитування) [2]

Назва релігійної конфесії	2000 р.	2010 р.	2018 р.	2019 р.
Православ'я	66,0	68,1	67,3	64,9
Греко-католицизм	7,6	7,6	9,4	9,5
Протестантизм	2,0	1,9	2,2	1,8
Просто християни	6,9	7,2	7,7	8,0
Не відносять себе до жодної релігії	15,3	13,2	11,0	12,8

У регіональному розрізі протестанти по Україні представлені досить рівномірно, окрім західних областей, де їхня частка може становити 1% за рахунок більшої кількості греко-католиків у цих регіонах. Отже, дані соціологічних опитувань підтверджують статистичні дані звітів офіційних установ.

До надбання протестантів в Україні за роки незалежності можна віднести:

- визначення суспільних проблем та реалізація ініціатив щодо їх вирішення [6];
- вплив на розвиток суспільства, в т.ч. через формування нової культури, що включає в себе також протестантську бізнес-етику.

Як вже було зазначено, їхню активність можуть демонструвати Інституції, засновані протестантськими конфесіями в різних сферах:

- 1) Правова діяльність: Інститут релігійної свободи, Рада євангельських протестантських церков України, Всеукраїнська рада Церков і релігійних організацій.
- 2) Волонтерська допомога східним регіонам: центр «Спасемо Україну», Front line help ADRA (Адвентистське агенство допомоги та розвитку).
- 3) Соціальна робота: 300 центрів реабілітації для людей з залежностями, 50 християнських дитячих будинків (20 тис. сиріт під опікою протестантських сімей).
- 4) Медицина і охорона здоров'я: медичні центри, приватні клініки, санаторії.
- 5) Освіта: протестантський заклад вищої освіти «Український гуманітарний інститут», більше 100 закладів вищої духовної освіти, біля 100 шкіл, садочків, що об'єднані з МАРХО (Міжнародний альянс для розвитку християнської освіти) [6].

Важливі акценти робляться на таких основних напрямках, як освіта, здоров'я і соціальна діяльність, що відповідає світоглядним установкам протестантів. Враховуючи радянське минуле України, що проявлялось найбільш гостро в розрізі духовних питань та соціальних проблем, в т.ч. ставленні до людей з особливими потребами як до другорядних членів суспільства, виховання та освіта дітей та молоді на атеїстичних цінностях, вимагає від незалежної України особливих зусиль для формування суспільства з новими цінностями. У цих процесах протестанти зайняли надзвичайно активну позицію, про що свідчить кількість відповідних закладів та установ, а також кількість осіб, яким ці організації надали послуги.

Протестанти в бізнесі представлені як у ролі засновників власних підприємств, причому найбільш розповсюджена сфера малого та середнього бізнесу, так і у ролі працівників, зокрема СЕО менеджерів великих підприємств, в т.ч. з міжнародним капіталом, українських представництв транс-національних корпорацій. На підприємствах малого і середнього бізнесу більша частина колективу також може складатися із протестантів, на підприємствах великого бізнесу, звичайно, це реалізувати практично неможливо та й не варто.

Ще одним аспектом протестантського бізнесу є створення стартапів з соціального підприємництва. Останній спрямований не лише на отримання прибутку (хоча це є також його складником), але і на вирішення певних соціальних проблем. Для навчання основ соціального підприємництва, підтримки соціальних бізнес-ініціатив, пошуку інвесторів створена Українська соціальна академія, яка проводить щорічні бізнес-акселератори. Зазначена установа лобіює законопроекти, що регламентують пільгове оподаткування коштів, що спрямовуються на благодійність. В Україні досі не існує опрацьованої законодавчої бази щодо фінансової підтримки благодійників у вигляді пільгового оподаткування. Але деталі цього питання є темою іншого дослідження.

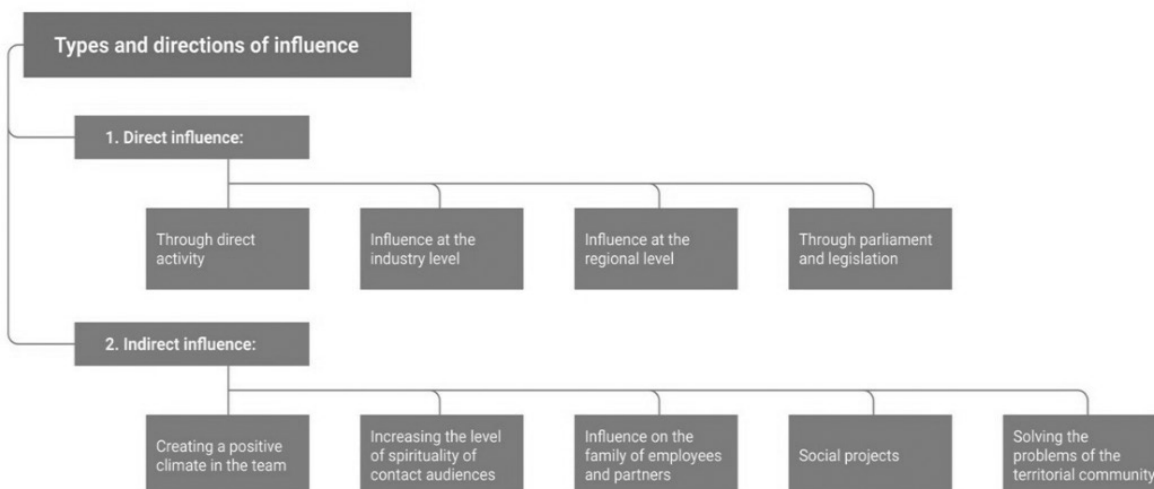

Рис. 1. Вплив протестантського бізнесу на економічні процеси в Україні

Аналіз статистичного дослідження «Протестанти в бізнесі – визначення чинників впливу на економічні процеси». Для визначення впливу бізнес-етики українських протестантів на економічну ситуацію в Україні, виявлення його окремих чинників, з'ясування впливу в бік стабілізації економічних процесів розроблено анкету для опитування українських протестантів. Вона містить різнобічні питання кількісної та якісної оцінки, що торкаються внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування протестантської компанії.

За результатами проведених досліджень, які були підтверджені також проведеним анкетуванням, вплив протестантського бізнесу (заснованого протестантами, на якому працює значна частка працівників-протестантів), можна представити схематично (рисунок 1).

Розглянемо кожен вид впливу більш детально. Отже, стабілізуючий вплив протестантського бізнесу може бути прямим та непрямим або опосередкованим. Прямий вплив здійснюється внаслідок безпосередньої діяльності протестантського бізнесу або активності його окремих представників. Ефект від непрямого впливу досягається завдяки позитивним наслідкам протестантського бізнесу на соціум: колектив, сім'ї працівників, контактні аудиторії, місцева територіальна громада, що само по собі є стабілізуючим чинником. Кожен з цих видів впливу має свої чинники.

1. Чинники прямого впливу:

- 1.1. Через безпосередню діяльність. Кожне підприємство, організація, установа, заснована протестантами, здійснює безпосередній внесок в економічний розвиток, тому що є частиною реальної економіки країни. Успішність кожного окремого підприємства є складовою успіху економіки в цілому. Протестанти намагаються вести так званий чесний бізнес в Україні, в своїй діяльності протидіють корупції, яка є одним з найвагоміших чинників гальмування економічного зростання.
- 1.2. Вплив на галузевому рівні. Кожне підприємство функціонує в певній галузі. При дослідженні конкурентоспроможності підприємства основною базою для порівняння є внутрішньогалузеві конкуренти. Тому стабільність та зростання показників протестантських компаній позитивно впливає на середньогалузеві показники.
- 1.3. Вплив на регіональному рівні. Протестанти-підприємці та протестантські фірми дуже часто представлені на регіональному рівні. Як зазначалось вище, протестантський бізнес в Україні представлений здебільшого малими і середніми компаніями, тому їх діяльність має найбільше значення саме на регіональному рівні. Регіональний вплив здійснюється як через безпосередню діяльність фірми, що створює продукт або послугу для місцевого населення, так і через взаємодію з місцевими органами влади, громадськими організаціями, окремими громадянами, націлену на вирішення соціальних та інших проблем територіальної громади.

- 1.4. Через парламент і законотворення. Частина протестантів-бізнесменів та громадських діячів безпосередньо долучені до законотворчих процесів через Верховну Раду або Ради місцевих громад, тому що вони є депутатами. В парламенті України створено міжфракційне об'єднання депутатів-християн, які проводять регулярні молитовні зустрічі. Але кількість протестантів, безпосередньо долучених до політики, відносно небагато. Це пов'язано з радянським минулим, де віруючим людям був закритий доступ навіть до вищої освіти, а представники влади сприймалися як вороги церкви. Більшість протестантів бере участь у процесах законотворення опосередковано через громадські обговорення законопроектів, участь у ролі консультантів у профільних комітетах Верховної Ради, виявлення свого ставлення до тих чи інших ініціатив через системи електронних петицій.
2. Чинники опосередкованого впливу:
 - 2.1. Створення позитивного клімату в колективі. Протестантська трудова етика створює підґрунтя для формування специфічної корпоративної культури, яка допомагає кожному працівнику відчувати себе соціально захищеним, формує високий рівень довіри, що сприяє ініціативності працівника, а також стимулює його до ефективної роботи та відповідального ставлення до своїх обов'язків. Також серед колег-протестантів спостерігається високий рівень взаємодопомоги, що позитивно впливає як на формальні, так і неформальні відносини в колективі. Працівники, задоволені своєю працею, здійснюють стабілізуючий вплив на економічні процеси на мікрорівні та створюють підґрунтя для більш глобальних процесів.
 - 2.2. Підвищення рівня духовності контактних аудиторій. На рівні Парламенту та Уряду України, досліджень науковців, в т.ч. Академії наук України, підіймається питання значення гуманітарного чинника в питаннях досягнення цілей сталого розвитку, в т.ч. економічного зростання. Духовність кожної окремої особистості, працівника на підприємстві, лідера як на рівні конкретного бізнесу, так і на рівні держави не сприймається в вузько релігійному конфесійному сенсі, а як складова культури та психологічного здоров'я людини, а отже, нації в цілому. Робота в протестантському бізнесі прямо (через спеціальні заходи духовного спрямування на робочому місці) або опосередковано (через приклад колег, обмін духовним досвідом тощо) позитивно впливає на духовний рівень працюючої людини.
 - 2.3. Вплив на сім'ї. Здорова атмосфера в колективі, зростання духовності під час роботи в протестантських організаціях створює позитивний вплив на сім'ї працівників та засновників. В більшості сім'ї цінують переваги, що надає протестантський бізнес своїм працівникам. З іншого боку, протестанти займають активну позицію за збереження традиційних для України сімейних цінностей та досить успішно протидіють спробі просування ідей ЛГБТ-спільнот. Сім'я є також важливим фактором підтримки цінностей самими бізнесменами, які в своїй діяльності стикаються з низкою викликів своїм християнським принципам. Одним з показників оцінки різних країн світу є так званий індекс щастя, на який значним чином впливає стан сімей в країні.
 - 2.4. Соціальні проекти. Соціальна активність протестантів здебільшого закладена в доктрини їхнього віровчення, в першу чергу, в концепт любові Бога до людини і заповідь «любити ближнього», що є основним мотивом у звершенні «добрих справ» через реалізацію різних соціальних ініціатив. Христос залишив приклад любові до ближнього, допомагаючи найнижчим верствам населення. Приклади турботи про соціально незахищені верстви населення (сироти, вдови) також можна знайти в старозавітних законах Ізраїля. Основними напрямками соціальної активності сучасних протестантів України є діти (в т.ч. сироти, багатодітні сім'ї), малозабезпечені або безхатьки; люди, що мають алкогольну, тютюнову, наркотичну залежності (в т.ч. програми та центри реабілітації та профілактики), освіта та здоров'я. Останні два напрями перебувають під особливою увагою протестантів. У 2016 році було створено Міжнародний альянс для розвитку християнської освіти, що об'єднав протестантські школи країн колишнього Радянського Союзу. Альянс здійснює консультативну підтримку всім охочим відкрити християнську школу та підвищити кваліфікації педагогів-християн. Здорова та освічена нація є запорукою сталого розвитку країни.

Таблиця 2
Показники для оцінки чинників прямого та непрямого впливу протестантського бізнесу на стабілізацію економічних процесів

Види впливу	Чинники та напрями впливу	Можливі показники оцінки
1. Чинники прямого впливу	1.1. Через безпосередньому діяльність	Обсяги виробництва та реалізації Обсяги прибутку Оподаткування Чисельність працюючих Фонд заробітної плати Відрахування з фонду заробітної плати тощо Індекс корупції
	1.2. Вплив на галузевому рівні	Показники конкурентноспроможності Кількість партнерів (в т.ч. постачальників, клієнтів, споживачів) Кількість угод тощо
	1.3. Вплив на регіональному рівні	Обсяг відрахування до місцевого бюджету Кількість проектів, поданих на місцевий бюджет Кількість місцевих клієнтів, що обслуговуються Кількість регіональних партнерів Кількість проектів КСВ, зорієнтованих на потреби регіону Кількість спільних ініціатив з органами місцевого самоврядування
	1.4. Через парламент і законотворення	Кількість законотворчих ініціатив Кількість підписаних петицій Кількість сформованих та поданих петицій Кількість працівників, що задіяні в законотворчій діяльності
2. Чинники непрямого (опосередкованого) впливу	Створення позитивного клімату в колективі	Наявність правила корпоративної етики або кодексу працівника Збільшення продуктивності праці Зменшення плинності кадрів Кількість ініціатив працівників, підтриманих керівництвом Зменшення кількості конфліктів Ефективна взаємодія між співробітниками
	Підвищення рівня духовності контактних аудиторій	Спільні молитовні сніданки з колективом або партнерами Коротке духовне натхнення для колективу Спільне планування соціальних проектів або служб для церкви Подарунки духовного спрямування партнерам
	Вплив на сім'ї	Кількість одружень та кількість розлучень в розрізі різних релігійних груп Індекс щастя країни
	Соціальні проекти	Кількість соціальних, реабілітаційних, навчальних центрів, кількість людей та проектів, що вони реалізують Кількість закладів освіти (різного рівня, статусу) Кількість закладів охорони та профілактики здоров'я, кількість людей та проектів, що вони реалізують Розмір допомоги, наданий соціально незахищеним верствам населення Кількість людей, що підпадають під соціальні категорії, що отребують допомоги та кількість проектів для них
	Вирішення проблем територіальної громади	Кількість проектів, подані до місцевих бюджетів Кількість проектів, реалізованих за кошти місцевих бюджетів Кількість проектів, націлених на вирішення проблем регіону Обсяг або відсоток коштів, виділених на розбудову місцевої громади

2.5. Вирішення проблем територіальної громади. Організації, що представляють собою протестантський бізнес, є частиною макросередовища територіальної громади. Через активну громадянську позицію, небайдужість до соціальних проблем, що відповідає концепту віровчення протестантів, більш високу соціальну активність і ініціативність, протестанти в окремих регіонах займають провідне становище щодо вирішення конкретних проблем громади. Треба зазначити, що Україна здійснила реформу децентралізації, що стартувала ще з 2014 року та включає в себе посилення прав, можливостей місцевого самоврядування та адміністративно-територіальну реформу. Місцеві органи влади отримали більше повноважень, а також можливостей щодо фінансування місцевих бюджетів. Протестантський бізнес, як і окремі громадяни, мають можливість фінансувати свої ініціативи за рахунок коштів місцевих бюджетів через конкурс проектів.

До опитування, що було проведено для оцінки протестантської бізнес-етики та виявлення активності протестантів-бізнесменів, були долучені три категорії респондентів: засновники або керівники

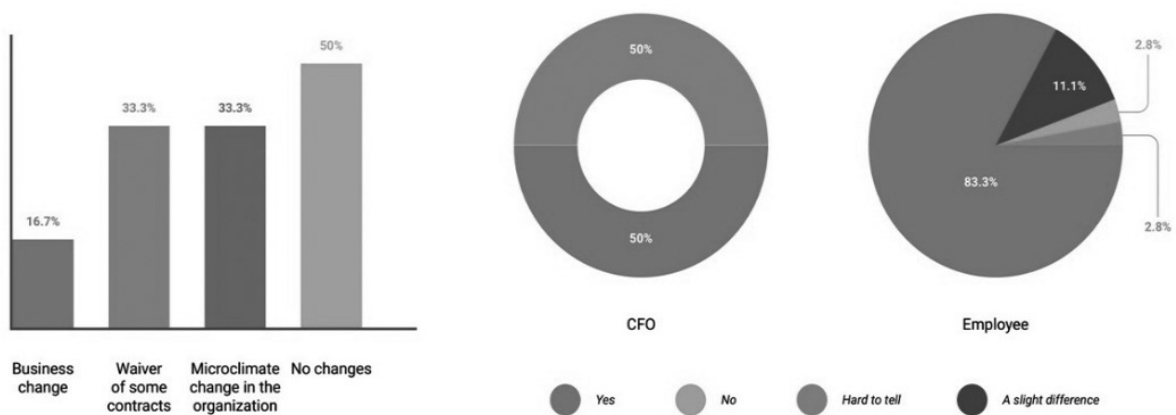

Рис. 2. Зміни в бізнесі під впливом протестантської етики

Рис. 3. Частка спільної конфесійної ознаки бізнес-середовище протестантів (зліва: частка працівників-протестантів, справа: частка партнерів-протестантів)

підприємств та організацій, фінансові директори або головні бухгалтери (на невеликих підприємствах головні бухгалтери виконують функції фінансового директора) та працівники-протестанти, що працюють на підприємствах, заснованих відповідно також протестантами. Було опитано 70 респондентів, до яких було адресне звернення щодо участі в нашому дослідженні (тобто, відбувся ретельний підбір респондентів).

Анкета, за якою проводилось опитування, складалась з декількох розділів: окремі адресувалися до конкретної категорії: засновники (керівники), фінансові директори (головні бухгалтери), працівники. Розділи формувались з врахуванням особливостей кожної категорії респондентів, можливості їх

доступу до відповідної інформації, ступеню їхнього впливу на ситуацію в своїх організаціях, взаємодії з партнерами, державними та громадськими організаціями тощо.

Був також перелік спільних питань до всіх категорій респондентів. До них належали питання щодо соціальної, політичної та громадянської активності протестантського бізнесу. Респонденти оцінювали активність своїх організацій у питаннях організації, підтримки та участі соціально відповідальних проєктів, внеску в розбудову територіальної громади, участі в регіональних проєктах розвитку тощо. Вектор дослідження був спрямований на виявлення джерел соціальної активності протестантських підприємств, до яких може бути віднесена як їхня ініціатива, так й ініціатива їх працівників та партнерів. З'ясовано також практику взаємодії протестантських бізнесових структур з неприбутковими, благодійними організаціями, фондами.

Одним з напрямів дослідження також було визначення участі організацій у законотворчій діяльності через такі можливі форми, як підписи петицій Президенту, Верховній Раді, Уряду, участь у громадському обговоренні законопроектів, співпраця з депутатами різних рівнів, діяльність галузевих та регіональних об'єднань тощо.

Розподіл респондентів по категоріям відбувся наступним чином: засновники або керівники підприємств – 27 респондентів, що становить 38,6%; фінансові директори або головні бухгалтери – 5 осіб, що складає 7,1%; працівники – 38, відповідно 54,3%.

Метою опитування категорії респондентів «керівники/засновники» було виявлення їхнього впливу на принципи ведення бізнесу, відмінностей у бізнесі до і після того, як вони стали adeptами відповідної протестантської конфесії, формування корпоративної культури в своїх компаніях, турбота про своїх працівників, їхні сім'ї, а також з'ясування рівня жертовності та участі благодійності як невід'ємної складової протестантської бізнес-культури.

Отже, результати опитування засновників та керівників показали наступне: 23 особи, що становить 85,2%, організували свій бізнес, будучи представниками протестантської спільноти. Лише 14,8% зробили це до того, як стали членами протестантських громад.

На питання про зміни в бізнесі після спрямування свого життя у русло протестантської етики (рисунок 2), варто звернути увагу на декілька моментів: 16,7% зазначили, що прийшлося взагалі змінити свій бізнес внаслідок зміни цінностей, 33,3% респондентів вимушені були відмовитись від частини своїх прибуткових контрактів. Ще 33% озвучили, що відчували лише зміни мікроклімату у колективі. Значно істотні зміни відчують члени колективу. 50% з числа фінансових директорів та 83,3% з числа простих працівників зазначили, що вони відчували істотні позитивні зміни на роботі в протестантському середовищі. Це свідчить про те, що бізнесмени-протестанти створюють сприятливе професійне середовище для людей, що є важливим позитивним фактором стабілізації економіки.

Як було зазначено вище, протестантська етика торкається як питань взаємодії з організаціями, що становлять зовнішнє середовище, так внутрішнього мікросередовища організації. При цьому формується так звана «трудова етика». На рисунку 3 зображено відсоток протестантів у зовнішньому та внутрішньому середовищі протестантського бізнесу.

Як видно з рисунку 3, протестанти в своєму бізнесі значною мірою співпрацюють з також протестантами як на рівні мікросередовища, так і на рівні безпосереднього оточення, тобто партнерів. 58,3% становлять співробітники-протестанти, куди також включені представники малого бізнесу, що працюють без найманих працівників. Колектив становить внутрішнє мікросередовище фірми. Щодо організацій-партнерів, що є частиною зовнішнього бізнес-середовища підприємства, то 59,3% мають партнерів з числа також протестантів. 18,5% респондентів дали відповіді, що вони не знають своїх партнерів.

Показовим є прийняття рішення щодо угод або напрямків діяльності та спроможність протестантського бізнесу відмовляти навіть досить прибутковим варіантам співпраці, якщо вона може суперечити їхнім цінностям. Як видно на рисунку 4, 77,8% керівників та 39,5% працівників озвучили про існування в їх практиці таких випадків (в категорії працівники відсоток нижче у зв'язку з відсутністю інформації щодо таких випадків, тому що більшість рішень такого плану вирішуються саме на рівні вищого керівництва. Тому для категорії працівників практично 40% також достатньо високий показник).

Як було зазначено, одним з чинників непрямого впливу є сім'я. Тому в анкеті були з'ясовані питання

ставлення сімей працівників до того, що вони працюють саме в протестантських організаціях, що вони жертвують частину своїх доходів, тим самим зменшуючи ту частину, яка належить сім'ї; на скільки члени сім'ї готові підтримати члена родини працювати саме в протестантському сегменті, не зважаючи на фактори заробітної плати (рисунок 5).

У фінансових працівників ставлення сімей до того, що вони працюють саме в протестантській організації, розділилось порівну між трьома варіантами відповідей: члени сім'ї підтримують, членам сім'ї байдуже це питання, або вони не замислювались над цим питанням (по 33,3% відповідно). У працівників відсоток активної підтримки сімей набагато вище і становить 81,6%. Це пояснюється тим, що прості працівники більше цінують атмосферу в колективі, сприятливі умови праці, а люди, що досягли певних успіхів у фінансовій сфері і обіймають посади фінансових директорів, більш прискіпливо ставляться до питання оплати праці, можливості отримання адекватних доходів і забезпечити високий рівень життя для членів своєї сім'ї. Це припущення також підтверджується наступним питанням про можливість змінити роботу на більш оплачувану в непротестантській організації, яку підтримала половина сімей опитуваних фінансових директорів. І навпаки, в сім'ях працівників більше цінують можливість працювати в протестантському середовищі. Виявилось 44,7% тих, хто був б готовий отримувати меншу зарплату заради підтримки протестантських організацій.

Важливими чинниками впливу протестантського бізнесу на стабілізацію соціально-економічного становища України є його активність у благодійній та соціальній діяльності. В опитуванні були з'ясовані питання фінансової підтримки благодійних проєктів, співпраця з благодійними організаціями, власні соціальні та благодійні ініціативи, співпраця на регіональному рівні щодо вирішення соціальних проблем. Для оцінки рівня жертовності було з'ясовано, яка частина прибутків фірми, на думку керівників та фінансових директорів, направляється на цілі благодійності (рисунок 6).

Більше 60% респондентів з числа керівників/засновників та фінансових директорів озвучили, що частину прибутків своєї організації спрямовують на благодійність, при чому більшість працівників цих організацій не відчують, що їх це обмежує в фінансовому плані, тобто заважає отримувати більшу заробітню платню. Ще 29,2% засновників бізнесу виділяють на благодійність частину зі свого особистого доходу.

І хоча 65,4% організацій жертвують ситуативно (тобто, залежно від проєктів, звернень до них їхніх знайомих, звернень від благодійних організацій тощо), окремі категорії протестантів (15,4% організацій серед опитуваних) дотримуються принципу відрахування фіксованого відсотка від прибутку на благодійність. Найбільш розповсюдженим є 10%, що відповідає біблійному принципу «десятини». Це підтверджується результатами опитування фінансових директорів, 66,7% з яких вказали саме 10% як обсяг своєї жертовності або своїх організацій. Такий принцип більше розповсюджується на розподіл власних доходів. У розподілі прибутків організації бізнесмени практикують більші відсотки. Максимальний відсоток, вказаний респондентами, становить 40%, що є досить високим показником рівня жертовності та благодійності.

Важливим аспектом є з'ясування того, наскільки системна й організована благодійна діяльність протестантського бізнесу (рисунок 7). 48% респондентів вказують, що благодійна діяльність може здійснюватись ситуативно, але не лише так. 43,3% зазначили, що регулярно співпрацюють з благодійними організаціями, в окремих випадках протестантський бізнес підтримує проєкти релігійних організацій. Важливим індикатором активності в благодійній сфері є ініціатива самих працівників та підтримка їхніх ініціатив з боку керівництва. Про це зазначили 28,7% респондентів, що також є позитивним та свідчить про вплив особистої активності та суспільну. Щодо напрямів їхніх благодійних ініціатив, то найбільш розповсюдженими є підтримка церковних проєктів (57,1%), робота з дітьми (51,4%) та людьми з особливими потребами (43,3%), освітні проєкти (37,1%), допомога малозабезпеченим верствам населення (27,1%), профілактика залежностей (22,9%) та допомога людям, що мають наркотичну, алкогольну та тютюнову залежність тощо.

Ще одним важливим фактором впливу протестантського бізнесу на стабілізацію соціально-економічних процесів в українському суспільстві є громадська і політична активність протестантів (рисунок 8), яка проявляється в участі протестантів у законотворчих процесах та проєктах місцевої

територіальної громади.

Менше половини всіх респондентів беруть участь у тих чи інших законотворчих процесах (58,6% респондентів зазначили, що не здійснюють такої діяльності і ніяк з цим не пов'язані). Досить низька активність протестантів у сфері політики та законодавства пов'язана з радянським минулим: з одного боку, віряни були практично безправними, а органи влади сприймалися як вороги та переслідувачі церкви, що не сприяло тісній співпраці; з іншого боку, участь громадян у процесах розбудови держави або територіальної громади була лише задекларована, але не реалізовувалась у практичному житті. Тому пересічні громадяни України фактично не мають досвіду в побудові громадянського суспільства та не усвідомлюють, а подекуди просто не вірять у важливу роль особистого впливу на суспільні процеси. Не зважаючи на це, протестанти починають змінювати своє ставлення до ролі громадянина в розбудові своєї громади та країни і проявляють ініціативи в наступних напрямках:

- 1) Участь у законотворчій діяльності. За останні декілька років збільшилась активність громадян у висловлюванні своєї думки щодо підтримки або навпаки гальмуванню окремих ініціатив, що висувають політичні партії, уряд, парламент через системи електронних петицій. Протестанти активно використовують цей інструмент висловлювання суспільної думки і часто самі подають петиції по тих чи інших питаннях, особливо, що стосується підтримки християнських принципів у всіх сферах життя. 26,8% респондентів вказали, що вони використовують цей засіб. Окремі протестанти-засновники власного бізнесу беруть участь у громадських обговореннях законопроектів, співпрацюють з депутатами, є частиною професійних і галузевих об'єднань.
- 2) Співпраця на рівні територіальної громади. Переважна більшість ініціатив протестантського бізнесу на регіональному рівні здійснюється через підтримку або організацію проєктів, націлених на вирішення соціальних проблем громади (80%). Це пояснюється декількома причинами: з одного боку, соціальна спрямованість ініціатив відповідає місії більшості протестантських спільнот, як наслідування служіння Христа, який намагався полегшувати проблеми людей, викликаних їх соціальним становищем. З іншого боку, ні місцеві бюджети, ні органи місцевого самоврядування не зорієнтовані пріоритетно на вирішення соціальних проблем. Як зазначають місцеві можновладці, на це постійно не вистачає коштів. Тому ініціативи окремих організацій, які дозволяють покращити соціальний фон територіальної громади, завжди сприймаються позитивно представниками місцевої влади. Серед інших ініціатив протестанти також практикують подавати свої проєкти в місцеві бюджети (16% респондентів), брати участь у місцевих ініціативах інших організацій або представників влади, націлених на розбудову і розвиток регіону (24%), або будують позитивні відносини і приносять користь місцевій громаді через свою продукцію або послуги, тобто через безпосередню діяльність.

Висновки. Отже, протестантська етика, що стала основою побудови економічних взаємовідносин у провідних розвинутих країнах світу, має значення і для непротестантських країн, до яких можна віднести Україну. З'ясовано, що, не зважаючи на досить низький відсоток протестантів щодо інших релігій, що становить біля 2% населення України, вплив на соціально-економічні процеси набагато більший у зв'язку з тим, що їхня активність непропорційна їх кількості. Вплив протестантів здійснюється через організації, засновані протестантами або з переважною більшістю працівників-протестантів. Ми виявили фактори впливу бізнесу на економічні процеси України. Ці фактори було поділено на два види: фактори прямого та непрямого впливу. В свою чергу, в кожному факторі було виокремлено чинники та напрями впливу. До чинників та напрямів прямого впливу віднесено безпосередню діяльність протестантського бізнесу, вплив на галузевому та регіональному рівні, також через законотворчі ініціативи. До чинників непрямого впливу було віднесено створення позитивного клімату в колективі, підвищення рівня духовності контактних аудиторій, вплив на сім'ї співробітників та партнерів, соціальні ініціативи, вирішення проблем територіальної громади.

Ми провели анкетування представників протестантського бізнес-середовища, в якому взяло участь 70 респондентів з числа засновників, керівників, фінансових директорів, бухгалтерів та працівників протестантських фірм. Завдяки зібраним даним, було проаналізовано рівень жертвності протестантського бізнесу, виявлені напрями їх соціальної та громадської активності, взаємодія з місцевою громадою, участь у законотворчих процесах, вплив етики на прийняття управлінських

рішень, підтримка членів сім'ї тощо. Результати анкетування підтвердили вплив економічної етики протестантів на стабілізацію економічних процесів в Україні.

Список використаної літератури

1. Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму. Київ: Основи, 1994. 261 с. URL: <http://litopys.org.ua/weber/wbr.htm> (дата звернення: 12.07.2021).
2. Держава і церква в Україні-2019: підсумки року і перспективи розвитку відносин (інформаційні матеріали). Київ : Razumkov centre, 2019. 70 с. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_Religiya.pdf (дата звернення: 13.07.2021).
3. До яких церков ходять українці: як змінювалася релігійна прихильність населення останні п'ять років. Слово і Діло. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2018/10/23/infografika/suspilstvo/yakux-cerkov-hodyat-ukrayinczi-yak-zminyuvalasya-relihijna-pryhylnist-naseleण्या-ostanni-pyat-rokiv> (дата звернення: 13.07.2021).
4. Звіт про мережу церков і релігійних організацій в Україні, затверджений Міністерством культури України за підсумками 2019 року. Інститут релігійної свободи. URL: <https://www.irs.in.ua/ua/statistics-of-religious-organizations-in-ukraine-2020> (дата звернення: 13.07.2021).
5. Міністерство економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA> (дата звернення: 12.07.2021).
6. Протестанти – надбання України. Короткий огляд 2017. Київ: Поклик, 2017. 38 с.
7. Чисельність протестантів серед світових релігій і християнських конфесій. Християни для України. URL: <http://c4u.org.ua/chyselnist-protestantiv/> (дата звернення: 12.07.2021).